

VI. МОЛОДІ НАУКОВЦІ

Стаття та будь-який пов'язаний з нею опублікований матеріал поширюється за ліцензією Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0).
The article and any related published material are licensed under the Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0).

УДК 911.3:32(6):327(477)

DOI: <http://doi.org/10.17721/1728-2721.2026.97.5>

Дмитро ІВАНЕНКО, асп.

ORCID ID: 0009-0006-5043-5717

e-mail: dmytroo.ivanenko@gmail.com

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ПОЛІТИКО-ГЕОГРАФІЧНА ТИПОЛОГІЯ ІНСТИТУЦІЙНОЇ СТІЙКОСТІ ТА РИЗИКІВ КРИХКОСТІ ДЕРЖАВ АФРИКИ У СИСТЕМІ ГЕОСТРАТЕГІЧНИХ ПРІОРИТЕТІВ УКРАЇНИ

Вступ. Із 2022 р. Україна активно розширює свою присутність на африканському континенті. Із розбудовою партнерських відносин зростає потреба у глибшому розумінні внутрішньої неоднорідності африканських держав, адже формальна суверенність держави "де-юре" не завжди відповідає реальному рівню їхньої спроможності до ефективного врядування та контролю над власною територією. За таких умов інституційний аналіз дає змогу більш комплексно оцінити можливості та ризики взаємодії, виявляючи додаткові вагомі фактори при розбудові відносин України з державами Африки.

Мета дослідження – здійснити політико-географічну типологізацію держав Африки за показниками якості державного врядування й ризиків крихкості та сформулювати рекомендації щодо геостратегічних пріоритетів України на основі окресленої типології.

Методи. У дослідженні застосовано інституційний підхід, а також методи порівняльного, багатовимірного та перехресного аналізу. У ході кластеризації використано метод головних компонентів (PCA) та кластерний аналіз за методом k-means з оцінкою якості кластеризації за допомогою silhouette score. Емпіричною базою дослідження слугують Індикатори управління у світі (Worldwide Governance Indicators) та Індекс крихкої держави (Fragile State Index). Виділені в ході аналізу групи країн проінтерпретовано з позицій політико-географічного та інституційного аналізу.

Результати. Виявлено суттєву неоднорідність африканських держав за показниками якості державного врядування. На основі кластерного аналізу виділено чотири типи країн, що відрізняються рівнем інституційної стійкості, політичної стабільності та глибиною прояву ризиків крихкості. Виділено дві основні компоненти за PCA: головна компонента, що відображає загальний рівень якості врядування, та друга компонента, що фіксує відносну відмінність між політичною стабільністю та інституційною ефективністю. Перехресний аналіз із Fragile States Index підтвердив взаємозв'язок між зниженням якості державного врядування та зростанням крихкості держав. На основі отриманих результатів сформульовано рекомендації щодо використання типології як аналітичного інструменту для оцінки партнерського середовища африканських держав у контексті зовнішньополітичних пріоритетів України.

Наукова новизна дослідження полягає у поєднанні інституційного підходу та методу багатовимірного статистичного аналізу з метою політико-географічної типологізації держав Африки. Було проведено комплексне зіставлення рівнів державного врядування, інституційної стійкості та крихкості країн. На основі отриманих результатів сформульовано рекомендації з урахуванням як інституційних особливостей африканських держав, так і поточного рівня й формату взаємодії України з цими державами.

Висновки: Отримані результати поглиблюють політико-географічне розуміння внутрішньої неоднорідності африканського регіону, оскільки дають змогу перейти від узагальненого сприйняття Африки до аналізу інституційних профілів конкретних держав. Запропонована типологія має прикладне значення для зовнішньої політики України, оскільки дозволяє диференційовано оцінювати потенційних партнерів в Африці з урахуванням їхньої інституційної спроможності, стабільності та ризиків взаємодії.

Результати дослідження можуть бути використані при плануванні пріоритетності дипломатичної, економічної та безпекової взаємодії України з різними групами африканських країн.

Ключові слова: держави Африки, політико-географічна типологія, інституційний підхід, державне врядування, Worldwide Governance Indicators (WGI), крихкість держав, кластерний аналіз, геостратегічні пріоритети України.

Вступ

Актуальність теми. У 2022 р. Україна вперше офіційно проголосила курс на розвиток партнерств з африканськими державами. Цей напрям було закріплено у Стратегії розвитку відносин з державами Африки, ухваленій 14 січня 2022 р. Згодом, у грудні 2023 р., документ доповнила спеціальна Комунікаційна стратегія "Україна – держави Африки", що дозволило сформувати цілісну архітектуру взаємодії із африканським регіоном. Практичним кроком розширення таких партнерств стала розбудова дипломатичної мережі: у 2023–2025 рр. Україна відкрила вісім нових посольств у низці африканських країн, а також розширила консульську присутність.

Така динаміка розвитку відносин із країнами Африки свідчить про стійкий стратегічний інтерес України. Після

24 лютого 2022 р., з моменту повномасштабного вторгнення Росії, розбудова нових партнерств набула для України справді екзистенційного значення. Африка є не лише значним споживачем сільськогосподарської продукції України, а й вагомим дипломатичним блоком у Генеральній асамблеї ООН, що обумовлює необхідність дипломатичної роботи з цим регіоном. Окрім того, африканський континент є надзвичайно важливою ресурсною базою для Росії для здійснення збройної агресії проти України (у т. ч., з огляду на доступ до величезних покладів корисних копалин). Отже, будь-які заходи з обмеження впливу РФ можуть так чи інакше зменшувати здатність її наступальних дій, що, відповідно, підсилюватиме позиції України.

Для того, щоб дії України із розширення власної присутності в Африці були ефективними, вкрай важливим є розуміння сучасного геополітичного ландшафту континенту. Будучи ареною перетину інтересів глобальних гравців, держави Африки прагнуть нарощувати власну суб'єктність, що створює багатопланову динаміку політичної, економічної та інформаційної конкуренції в цьому регіоні.

З-поміж різних підходів до політико-географічного аналізу важливе місце посідає інституційний підхід (Acemoglu, & Robinson, 2012; Herbst, 2000). Оцінка якості державного управління дозволяє не лише описати де-юре положення держави на континенті, а й дослідити її фактичну спроможність контролювати власну територію, функціонувати як цілісна система (Herbst, 2000) та, як наслідок, проєктувати свій вплив у межах регіону (Rotberg, 2003). Інституційний вимір дослідження також дає змогу висвітлити глибинні відмінності між африканськими країнами навіть у відносно схожих географічних умовах, а також з'ясувати зв'язок між якістю державного управління (governance) та ризиком розгорання конфліктів і посилення регіональної нестабільності (Babajide et al., 2021; Kimemia, 2021). Це особливо важливо для африканського континенту, де формальна державність не завжди повною мірою відповідає реальному рівню контролю "на землі" (Rotberg, 2003), а між країнами існує значна економічна, соціально-політична та культурна неоднорідність.

Вивчення державного управління дозволяє глибше дослідити особливості африканських країн, які прямим чином впливають на структуру й динаміку процесів усередині Африки як складної територіально-політичної системи (Herbst, 2000).

Методи

Існує широкий спектр підходів до аналізу політико-географічних аспектів функціонування держави. У цьому дослідженні застосовується інституційний підхід, у межах якого африканські держави розглядаються як цілісні територіально-політичні системи, що значно варіюються між собою за рівнем спроможностей здійснювати державне управління, контролювати власну територію, підтримувати політичну стабільність і загалом ефективно розпоряджатися наявними ресурсами. Такий підхід є особливо актуальним для африканського регіону, де існує багато держав зі значними відмінностями статусу де-юре та де-факто. Сама якість управління значним чином визначає внутрішню стійкість африканських держав та ступінь їхньої присутності у формально окресленому просторі як окремого суверенного актора міжнародних відносин (Herbst, 2000). Емпіричною базою дослідження слугує комплексний показник Worldwide Governance Indicators (WGI), розроблений фахівцями Світового банку (World Bank, n.d.). WGI включає шість вимірів якості державного управління: голос і підзвітність, політична стабільність та відсутність насильства, ефективність уряду, якість регулювання, верховенство права й контроль над корупцією (World Bank, n.d.). Таким чином стає можливим здійснити багатовимірний аналіз інституційної спроможності африканських держав, що дозволяє дослідити специфічні риси окремих суб'єктів, а також з'ясувати, які групи африканських держав мають схожий профіль ефективності державного управління. Для цього було застосовано кластеризацію африканських держав за шістьма вимірами WGI.

Дані цих шести вимірів значною мірою корелюють між собою та були вже попередньо нормалізовані Світовим банком (до шкали від -2,5 до +2,5) (World Bank, n.d.). Тому методом Principal Component Analysis (PCA) було здійснено зменшення розмірності від шести до двох узагальнених аналітичних осей (Jolliffe, 2002). У результаті перша компонента пояснює 82 % загальної дисперсії даних, а друга – ще близько 8 %. Це свідчить про високий рівень репрезентативності двовимірної моделі для подальшого аналізу. Важливо зазначити, що перша компонента має відносно рівномірне навантаження за всіма шістьма показниками, а відтак її можна інтерпретувати як інтегральний показник ефективності державного управління.

Друга компонента, яка хоч і є додатковою, висвітлює цікавий контраст між позитивними значеннями політичної стабільності та відсутності насильства на противагу якості державного регулювання та верховенству права. Таким чином, друга компонента дає змогу побачити несподівані акценти у внутрішньокластерному розподілі держав за рівнем ефективності управління. Кількість кластерів було обрано за результатами обрахунків k-means (MacQueen, 1967). Індекс силуету (silhouette score) продемонстрував, що найрепрезентативнішим є поділ на чотири кластери (Rousseeuw, 1987). Показник 0,343 свідчить про те, що кластери слід розглядати радше не як жорсткий розподіл, а як помірно виражену структуру і тенденцію до градієнтного розподілу значень (Rousseeuw, 1987).

Таким чином, вибір чотирьох кластерів як основи для обрахунку результатів та інтерпретації даних був зумовлений аналітичною доцільністю такої моделі для політико-географічної інтерпретації. Поділ на чотири кластери забезпечує достатній рівень деталізації для виокремлення основних профілів інституційної спроможності африканських держав і водночас відображає ключові закономірності внутрішньої неоднорідності регіону. Отже, застосований інструментарій аналізу показників якості управління є практичною реалізацією інституційного підходу в межах цього дослідження.

Результати

Проведений аналіз особливостей державного управління країн Африки демонструє значну різницю в якості управління. Усі шість вимірів WGI є тісно взаємозалежними, адже зниження одних показників зазвичай тісно пов'язане зі зниженням інших. Це підтверджується структурою PCA, де 82 % навантаження даних зосереджено в PC1. Попри відносну рівномірність розподілу значень, структура кожного кластера вказує на наявність власного, дещо відмінного профілю державного управління.

Таким чином, було виділено такі кластери за WGI:

1. Достатньо ефективне управління (ДЕВ).
2. Помірно слабке управління (ПСВ).
3. Системно слабке управління (ССВ).
4. Критично слабке управління (КСВ).

До першого кластера (достатньо ефективне управління) увійшли Ботсвана, Кабо-Верде, Маврикій, Намібія, Руанда та Сейшельські острови. Ці країни демонструють помірно високі показники за більшістю вимірів WGI, що перевищують середньосвітовий показник (який, за методологією WGI, дорівнює 0) (World Bank, n.d.). У просторовому розрізі країни кластера ДЕВ є розосередженими в різних частинах африканського регіону.

Таблиця 1

Середні значення показників WGI за виділеними кластерами

№	Назва кластера	Вимір за WGI						Загальний показник WGI
		Контроль корупції (CC)	Ефективність уряду (GE)	Політична стабільність і відсутність насилля чи тероризму (PS)	Якість регуляторного середовища (RQ)	Верховенство права (RL)	Участь громадян та підзвітність (VA)	
1	ДЕВ	0,76	0,37	0,69	0,35	0,45	0,39	0,50
2	ПСВ	-0,30	-0,42	-0,27	-0,45	-0,32	-0,03	-0,30
3	ССВ	-0,90	-0,93	-0,88	-0,91	-0,94	-0,88	-0,91
4	КСВ	-1,56	-1,83	-1,98	-1,74	-1,79	-1,51	-1,74

До другого кластера (помірно слабке врядування) увійшли Бенін, Гамбія, Гана, Замбія, Кенія, Кот-д'Івуар, Лесото, Малаві, Марокко, Південна Африка, Сан-Томе і Принсіпі, Сенегал, Танзанія та Туніс. Всі шість вимірів WGI в цьому кластері мають від'ємні значення відносно середньосвітових. Найвищий показник має вимір "участь громадян та підзвітність", а найнижчий – виміри "ефективність врядування" та "якість регуляторного середовища". Цей кластер також є доволі просторово розосередженим: країни ПСВ представлені в усіх субрегіонах континенту, окрім Центральної Африки, із дещо вищою концентрацією у Західній та Східній Африці.

Третій кластер (системно слабке врядування) є найчисельнішим. До нього входять Ангола, Буркіна-Фасо, Бурунді, Камерун, Чад, Коморські Острови, Конго, Джибуті, Есватіні, Ефіопія, Гвінея, Гвінея-Бісау, Лівія, Мадагаскар, Мозамбік, Нігер, Нігерія, Сьєрра-Леоне, Того, Уганда та Зімбабве. Для країн ССВ характерні низькі значення за всіма вимірами WGI. Характерною особливістю є те, що показники всіх шести вимірів знаходяться в одному коридорі значень – від -0,85 до

-0,95. Як і в попередніх кластерах, країни ССВ розташовані в різних частинах Африки, з порівняно більшою концентрацією в Західній та Східній Африці, а також на прилеглих територіях до Сахелю. Цікавим є те, що до кластера ССВ належать і континентальні, і прибережні, і острівні держави Африки.

До четвертого кластера (КСВ) увійшли Демократична Республіка Конго, Еритрея, Лівія, Південний Судан, Сомалі, Судан, Центральноафриканська Республіка та Чад. Країни кластера мають найнижчі значення за всіма вимірами WGI. На відміну від кластера ССВ, де всі показники є хоч і низькими, але приблизно однаковими, у кластері КСВ спостерігається виразний дисбаланс. На тлі загалом низьких показників, критично низькими є значення виміру "політична стабільність та відсутність насилля/тероризму". У просторовому розрізі також спостерігається наявність певного "ядра кластера", адже більшість країн КСВ розташовано у центральній частині континенту, простягаючись через Сахельський регіон до Рогу Африки.

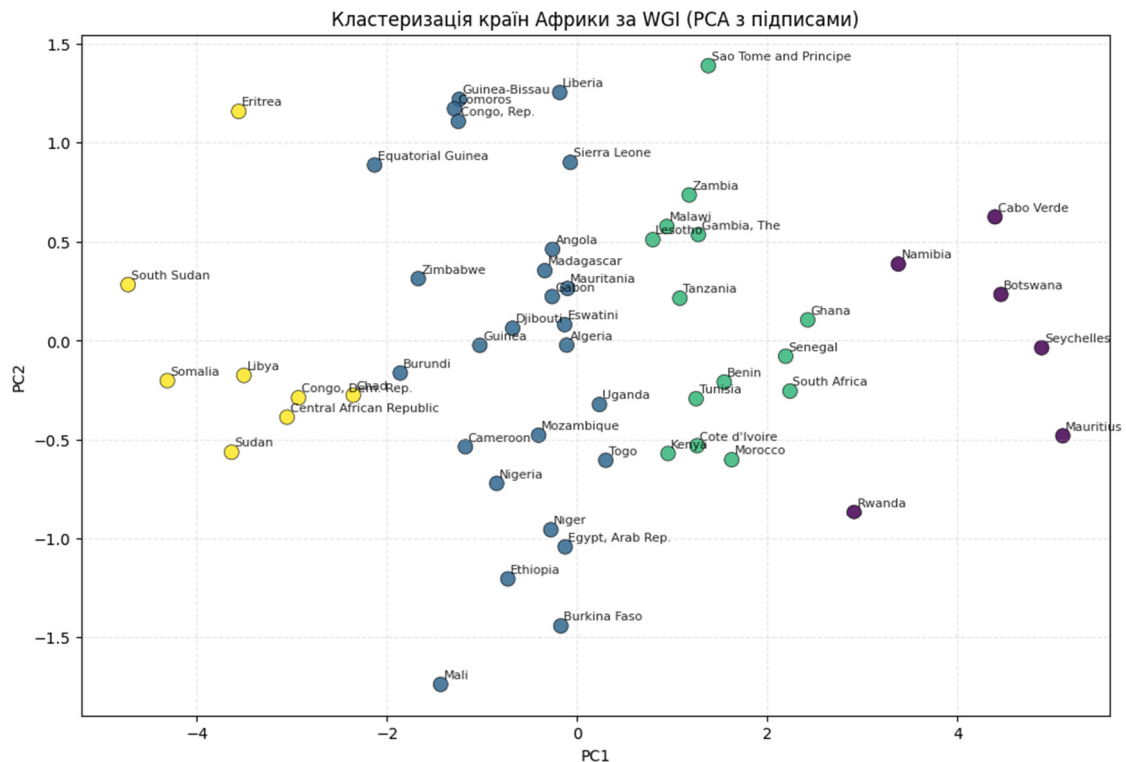

Рис. 1. Кластеризація країн Африки за показниками WGI за головними компонентами (PC1–PC2)

Рис. 1 наочно підтверджує неоднорідне розташування африканських країн відносно двох осей. Перш за все, спостерігається протяжний характер розподілу значень за віссю PC1. Ця вісь є основною (за навантаженням по вимірах), що вказує на зміну загального рівня врядування. Водночас, вісь PC2 демонструє цікаву особливість розподілу даних: спостерігається обернена взаємозалежність між вимірами політичної стабільності та ефективності врядування. Фактично, є дві, доволі відмінні групи країн: Єгипет, Ефіопія, Буркіна-Фасо й

Малі внизу діаграми ($PC2 < -1,0$) та Еритрея, Конго, Коморські острови, Ліберія та Сан-Томе і Принсіпі вгорі діаграми ($PC2 > 1,0$). "Верхня" група характеризується відносно вищим рівнем політичної стабільності на протилежності всім іншим вимірам WGI. "Нижня" група, навпаки, демонструє відносно нижчий рівень політичної стабільності, маючи, однак, вищі показники інших аспектів державного врядування. Ця закономірність є найбільш виразною в країнах із кластера 3 (системно слабкого врядування).

Таблиця 2

Розподіл країн африканських кластерів за категоріями Fragile States Index

Кластер	Стійкі ("Sustainable")	Стабільні ("Stable")	Вразливі ("Warning")	Крихкі ("Alert")
1 (ДЕВ)	0 %	43 %	57 %	0 %
2 (ПСВ)	0 %	0 %	100 %	0 %
3 (ССВ)	0 %	0 %	52 %	48 %
4 (КСВ)	0 %	0 %	0 %	100 %

У ході дослідження було також здійснено перехресний аналіз виділених кластерів за WGI з Індексом крихкості держав (Fragile State Index) (The Fund for Peace, n.d.). Спостерігається послідовне зростання рівня крихкості за FSI зі зменшенням загальної ефективності функціонування державних інститутів, що цілком збігається з показниками WGI. Перший кластер (достатньо ефективне врядування) став єдиним, де можна помітити мінімальну частку "Стабільних" держав. Решта кластерів складається виключно з держав, які за індексом крихкості характеризуються як "Вразливі" та "Крихкі". Показовим є те, що у виділеному 4 кластері критично слабкого врядування всі 100 % держав належать до "Крихких".

Отримані результати засвідчують значну неоднорідність рівня ефективності державного врядування серед африканських країн. Показники WGI спростовують часто поширювану думку, що "Африка – це один великий масив зі слабким врядуванням", доводячи протилежне: насправді, це набір відмінних між собою профілів та, імовірно, стратегій державного врядування. Здійснена кластеризація вказує на хоч і помірно виражену, проте наявну структурну різницю між цими "профілями врядування".

Показовою є значна взаємопов'язаність усіх шести вимірів врядування. Погіршення одних показників зазвичай супроводжується погіршеннями й інших, що свідчить про комплексну природу інституційної функціональності держави як суб'єкта. Найбільш наочно це помітно у кластері 3 (системно слабкого врядування), де всі показники, опиняючись у спільному "коридорі значень", демонструють системний характер інституційної слабкості.

Водночас, компонента PC2 виявляє цікаву закономірність протистояння виміру політичної стабільності та відсутності насильства/тероризму з усіма іншими вимірами WGI. Ми бачимо, що безпеково-політичний вимір є дещо окремим показником, що не завжди корелює із загальною ефективністю врядування. Ба більше, у деяких країнах відносно вищі значення політичної стабільності поєднуються з нижчими показниками інших інституційних вимірів WGI.

Яскравим прикладом такого профілю є Еритрея, яка поєднує відносно вищий показник політичної стабільності з низькими значеннями інших інституційних вимірів WGI, що демонструє авторитарну природу політичного режиму Ісаяса Афеверкі (Magnet, & Yalkin, 2015).

Водночас привертає увагу група країн, де на тлі загального незадовільного рівня якості врядування зниження показника політичної стабільності є особливо високим. Це спостерігається, зокрема, у так званому "поясі переворотів" – у Малі, Буркіна-Фасо та Нігері (Habtom, & Waller, 2025), де бачимо інший тип відхилення за PC2, коли саме безпеково-політичний вимір демонструє найнижчі значення порівняно з іншими аспектами врядування.

Отже, загальний інституційний ландшафт африканських країн окреслює як невелику групу країн з відносно ефективним врядуванням (кластер ДЕВ), так і країни з різними ступенями та формами інституційної слабкості. Особливо складною є ситуація у кластері 4 (КСВ), де інституційна деградація цих держав поєднується із вкрай високою безпеково-політичною нестабільністю. У цьому контексті держави кластера 4 часто характеризуються як "fragile states" (крихкі) або навіть "failed states" (непроможні). Про це свідчать результати перехресного аналізу взаємозалежності якості врядування та крихкості держав за FSI: зі зниженням загальної якості врядування стрімко підвищується частка вразливих і "крихких" держав (The Fund for Peace, n.d.).

Дискусія і висновки

Отримані результати дають підстави припускати, що існує тісний зв'язок між якістю державного врядування та крихкістю держави як такої, особливо на тлі глобальних і регіональних викликів (Babajide et al., 2021; Kitemia, 2021). Держави із менш спроможними інститутами можуть гірше контролювати власну територію та реагувати на безпекові виклики й загалом мати меншу вагу на світовій арені (Herbst, 2000). Водночас, можливим є і зворотний вплив, коли затяжні конфлікти та загальна політична нестабільність "підточують" інституційну спроможність держави, що, у свою чергу, ще більше погіршує її здатність до протистояння різноманітним викликам. Прикладом крайнього ступеня такого інституційного ослаблення є Сомалі, яке де-факто перетворилося на групу окремих суб'єктів і припинило існування як єдина держава (Rotberg, 2003).

Аналіз територіального розподілу кластерів африканських держав дозволяє глибше розкрити політико-географічний зміст запропонованої типології. Просторовий аналіз виділених кластерів демонструє декілька цікавих особливостей. Передусім, у більшості

випадків географічне розташування держав не є визначальним фактором ефективності державного врядування. Перші три кластери (ДЕВ, ПСВ та ССВ) розосереджені по різних частинах Африки, включаючи як внутрішньоконтинентальні, так і прибережні та острівні держави. Ці держави мають різні рівні ефективності врядування, що дозволяє припустити вкрай слабкий або відсутній вплив регіональної належності на інституційну спроможність держав. Натомість, більш вагомими є, імовірно, різноманітні економічні, соціальні, етнокультурні та інші внутрішні чинники.

Водночас, кластер КСВ є винятком із загальної просторової логіки. Сконцентровані у внутрішній частині Африки, країни цього кластера утворюють певну "зону нестабільності", що складається із країн-сусідів (Habtom, & Waller, 2025). Особливістю країн КСВ є також порівняно велика площа (як-от у Судані чи ДРК), а також складні природно-географічні умови: напівпустельні, пустельні та гірські райони в регіоні Сахелю та густі екваторіальні ліси у субсахарській частині Африки (Magnet, & Yalkin, 2015). Такі умови значно ускладнюють логістику і зв'язок між окремими районами країни та, відповідно, і контроль території. Сусідство декількох держав КСВ між собою ще більше посилює тенденцію до розпорошення державного контролю, оскільки хоча б з одного боку кордону немає "стабілізуючої сили" інституційно сильного сусіда. Це сприяє виникненню слабо контрольованих "сірих зон" та може поглиблювати й так присутню гостру кризу державного врядування цих країн. Таким чином, ми бачимо, що географічне розташування хоч і не впливає безпосередньо на рівень врядування, проте може значно ускладнювати функціонування інституцій тих держав, які вже перебувають у вразливому становищі.

Важливо зазначити обмеження методів дослідження. Значення silhouette score 0,343 вказує на помірно виражену структуру кластерів. Ідеться не про жорсткий поділ на абсолютні категорії, а радше про аналітичну типологію африканських країн, яка, утім, є достатньо інформативною щодо комплексного аналізу врядування у регіоні. Також, оскільки WGI працює передусім із формально визнаними державами, є ризик зменшення точності оцінки цього індексу в країнах із вкрай слабкою інституційною спроможністю. За таких умов показники можуть надто "усереднюватися", особливо, коли йдеться про кілька окремих суб'єктів, які є де-факто самостійними (як у Сомалі) чи про невідконтрольні центральній державній владі території через конфлікти (як у Судані). Проведене дослідження ґрунтується на даних за 2023 рік, оскільки саме цей рік є найактуальнішим часовим зрізом із достатньою інформаційною наповненістю. Водночас, це відкриває перспективу подальшого розширення дослідження, включаючи, зокрема, урахування даних за новіші часові проміжки, коли такі дані по WGI та FSI стануть доступні.

Практичне значення. Результати проведеного дослідження мають прикладне значення для розвитку зовнішньополітичного співробітництва України з країнами Африки. Оскільки Україна володіє обмеженим економіко-дипломатичним ресурсом, вибір пріоритетних партнерів для співпраці є критично важливим. Виходячи з цього, існує необхідність формулювання критеріїв пріоритетності того чи іншого партнера для розбудови коротко- та середньострокової співпраці. Кластерна типологія додає свій аналітичний внесок для формування таких критеріїв, виявляючи потенційні можливості та ризики взаємодії з країнами, що мають різні профілі інституційної функціональності.

Цікавим є те, що партнери, з якими Україна традиційно вибудовує найтісніші зовнішньоекономічні зв'язки, увійшли переважно до другого кластера – країн із помірно слабким врядуванням. Такими є, зокрема, Марокко, Туніс та Кенія. Це означає, що хоча ці держави і мають достатньо невисокий рівень ефективності власного врядування, цей фактор ризику лишається керованим у контексті співпраці з Україною. Їхній профіль інституційної спроможності не перешкоджає укладенню довгострокових торговельних угод, розширенню освітніх програм і вибудовуванню діалогу в рамках безпекової співпраці.

Окремої уваги заслуговує Єгипет як найбільший торговельний партнер України в Африці (Державна служба статистики України, n.d.). Попри те, що він знаходиться у кластері системно слабого врядування, усталені економічні зв'язки дозволяють зберігати належний рівень співпраці та навіть подекуди розширювати його. Можливим поясненням є характер цієї взаємодії: продовольча безпека – один із найбільших викликів регіону; і навіть вплив інституційної слабкості та деякої нестабільності (зокрема, через сусідство із Лівією та Суданом) не стає на заваді загальній співпраці.

Водночас, доцільним є зосередження більшої уваги на розбудові взаємин із африканськими країнами першого кластера (достатньо ефективного врядування) – Ботсваною, Маврикієм, Намібією, Руандою та іншими. Хоча ці країни й логістично віддаленіші, вони, тим не менш, виглядають цікавими потенційними партнерами. Передусім, країни, що мають більш ефективні інституції, є природними прихильниками дотримання міжнародного права, а отже – потенційними проукраїнськими голосами в ООН. Окрім того, Ботсвана й Намібія мають тісну взаємодію з ПАР, з якою Україна активно розбудовує зовнішньополітичні зв'язки. Розбудова спільних проєктів з Намібією та Ботсваною може бути чинником збільшення не лише інтересу ПАР до нашої країни, а й загального зростання впливу України в Південній Африці. Отже, недооцінений раніше субрегіон Африки має потенціал стати важливою опорною точкою для розширення мережі партнерств та розвитку економіко-політичних взаємовигідних проєктів.

Проте навіть країни третього кластера (системно слабого врядування), як ми бачимо на прикладі Єгипту, можуть бути важливими суб'єктами міжнародної співпраці. Принцип пріоритизації залишається актуальним: замість того, щоб намагатися охопити всі країни ССВ, більш доцільною є стратегія вибудовування взаємодій із найвпливовішими з них. Україна вже має зв'язки з регіональними лідерами, зокрема Нігерією у Західній Африці та Ефіопією – у Східній Африці. Ризики, пов'язані із певною кризою врядування в цих країнах, мають бути враховані як супутні фактори такої взаємодії, що не є перешкодою для розбудови стратегічного партнерства, а є, скоріше, окремими національними особливостями.

Найменш доцільною є витрата ресурсів на вибудовування взаємодій із країнами четвертого кластера (КСВ) через значні ризики такої взаємодії. Однак винятком із цього є Демократична Республіка Конго – країна із тривалою присутністю миротворчих місій України. Налагоджений контакт через довготривалу взаємодію дозволяє не розглядати інституційну слабкість як перешкоду. Ба більше, оскільки Україна позиціонує себе дедалі більше як експортер безпечових технологій із реальним бойовим досвідом, така слабкість врядування, яка характеризує ДРК, є потенційною

можливістю для військово-економічної співпраці. Успішний досвід подолання безпекових криз у найбільшій країні Центральної Африки закладає важливий репутаційний фундамент, що може бути використаний для подальшого розширення української присутності в Африці.

Таким чином, результати проведеного дослідження пропонують нові орієнтири щодо оцінки потенційних партнерів України в Африці під призвою інституційно-просторового аналізу. Важливо враховувати специфіку ефективності врядування тих чи інших країн, спільність економіко-політичних інтересів, а також історичний контекст розвитку взаємодій. У цьому контексті є два можливих підходи: акцентований розвиток взаємодій із традиційними партнерами (завдяки накопиченому репутаційному капіталу та сформованості каналів взаємодії) та врахування низки факторів при розбудові нових партнерств в Африці. Рівень ефективності державного врядування є одним із важливих факторів ризику та можливостей, що й продемонстрували результати проведеного дослідження.

Джерела фінансування. Автор заявляє про відсутність зовнішнього фінансування для проведення цього дослідження та підготовки рукопису до публікації.

Список використаних джерел

- Державна служба статистики України. (n.d.). *Держстат: банк даних*. <https://stat.gov.ua/uk/explorer>
- Acemoglu, D., & Robinson, J. A. (2012). *Why nations fail: The origins of power, prosperity, and poverty*. Crown Publishers.
- Babajide, A., Ahmad, A., & Coleman, S. (2021). Violent conflicts and state capacity: Evidence from Sub-Saharan Africa. *Journal of Government and Economics*, 3, Article 100019. <https://doi.org/10.1016/j.jge.2021.100019>
- Collier, P. (2007). *The bottom billion: Why the poorest countries are failing and what can be done about it*. Oxford University Press.
- The Fund for Peace. (n.d.). *Fragile States Index*. <https://fragilestatesindex.org/>
- Habtom, N., & Waller, J. G. (2025). The Sahel coup belt and the return of praetorianism. *Survival: Global Politics and Strategy*, 67(3), 81–91. <https://doi.org/10.1080/00396338.2025.2508086>
- Herbst, J. (2000). *States and power in Africa: Comparative lessons in authority and control*. Princeton University Press.
- Jolliffe, I. T. (2002). *Principal component analysis (2nd ed.)*. Springer.
- Kimemia, D. (2021). The impacts of political conflicts in Africa. *Journal of African Conflicts and Peace Studies*, 4(2). <https://doi.org/10.5038/2325-484X.4.2.1140>
- MacQueen, J. (1967). Some methods for classification and analysis of multivariate observations. In L. M. Le Cam, & J. Neyman (Eds.), *Proceedings of the fifth Berkeley symposium on mathematical statistics and probability: Vol. 1* (pp. 281–297). University of California Press.
- Magnet, J., & Yalkin, T. (2015). *Governance and development of Eritrea and its regional context*. SSRN. <https://doi.org/10.2139/ssrn.2569636>
- Müller-Crepon, C., Hunziker, P., & Cederman, L.-E. (2021). Roads to rule, roads to rebel: Relational state capacity and conflict in Africa. *Journal of Conflict Resolution*, 65(2–3), 563–590. <https://doi.org/10.1177/0022002720963674>

Rotberg, R. I. (2003). Failed states, collapsed states, weak states: Causes and indicators. In R. I. Rotberg (Ed.), *State failure and state weakness in a time of terror* (pp. 1–25). Brookings Institution Press.

Rousseeuw, P. J. (1987). Silhouettes: A graphical aid to the interpretation and validation of cluster analysis. *Journal of Computational and Applied Mathematics*, 20, 53–65. [https://doi.org/10.1016/0377-0427\(87\)90125-7](https://doi.org/10.1016/0377-0427(87)90125-7)

Tucker, M. (2011). The bottom billion. *Rheumatology News*, 10(4), 73. [https://doi.org/10.1016/S1541-9800\(11\)70294-0](https://doi.org/10.1016/S1541-9800(11)70294-0)

World Bank. (n.d.). *Worldwide Governance Indicators*. <https://www.worldbank.org/en/publication/worldwide-governance-indicators>

Ziso, E., & Hamandishe, A. (2024). Coups and terror in the Sahel. *Journal of Central and Eastern European African Studies*, 4(2). <https://doi.org/10.59569/jceas.2024.4.2.288>

References

- Acemoglu, D., & Robinson, J. A. (2012). *Why nations fail: The origins of power, prosperity, and poverty*. Crown Publishers.
- Babajide, A., Ahmad, A., & Coleman, S. (2021). Violent conflicts and state capacity: Evidence from Sub-Saharan Africa. *Journal of Government and Economics*, 3, Article 100019. <https://doi.org/10.1016/j.jge.2021.100019>
- Collier, P. (2007). *The bottom billion: Why the poorest countries are failing and what can be done about it*. Oxford University Press.
- The Fund for Peace. (n.d.). *Fragile States Index*. <https://fragilestatesindex.org/>
- Habtom, N., & Waller, J. G. (2025). The Sahel coup belt and the return of praetorianism. *Survival: Global Politics and Strategy*, 67(3), 81–91. <https://doi.org/10.1080/00396338.2025.2508086>
- Herbst, J. (2000). *States and power in Africa: Comparative lessons in authority and control*. Princeton University Press.
- Jolliffe, I. T. (2002). *Principal component analysis (2nd ed.)*. Springer.
- Kimemia, D. (2021). The impacts of political conflicts in Africa. *Journal of African Conflicts and Peace Studies*, 4(2). <https://doi.org/10.5038/2325-484X.4.2.1140>
- MacQueen, J. (1967). Some methods for classification and analysis of multivariate observations. In L. M. Le Cam, & J. Neyman (Eds.), *Proceedings of the fifth Berkeley symposium on mathematical statistics and probability: Vol. 1* (pp. 281–297). University of California Press.
- Magnet, J., & Yalkin, T. (2015). *Governance and development of Eritrea and its regional context*. SSRN. <https://doi.org/10.2139/ssrn.2569636>
- Müller-Crepon, C., Hunziker, P., & Cederman, L.-E. (2021). Roads to rule, roads to rebel: Relational state capacity and conflict in Africa. *Journal of Conflict Resolution*, 65(2–3), 563–590. <https://doi.org/10.1177/0022002720963674>
- Rotberg, R. I. (2003). Failed states, collapsed states, weak states: Causes and indicators. In R. I. Rotberg (Ed.), *State failure and state weakness in a time of terror* (pp. 1–25). Brookings Institution Press.
- Rousseeuw, P. J. (1987). Silhouettes: A graphical aid to the interpretation and validation of cluster analysis. *Journal of Computational and Applied Mathematics*, 20, 53–65. [https://doi.org/10.1016/0377-0427\(87\)90125-7](https://doi.org/10.1016/0377-0427(87)90125-7)
- State Statistics Service of Ukraine. (n.d.). *Derzhstat: Data Bank [in Ukrainian]*. <https://stat.gov.ua/uk/explorer>
- Tucker, M. (2011). The bottom billion. *Rheumatology News*, 10(4), 73. [https://doi.org/10.1016/S1541-9800\(11\)70294-0](https://doi.org/10.1016/S1541-9800(11)70294-0)
- World Bank. (n.d.). *Worldwide Governance Indicators*. <https://www.worldbank.org/en/publication/worldwide-governance-indicators>
- Ziso, E., & Hamandishe, A. (2024). Coups and terror in the Sahel. *Journal of Central and Eastern European African Studies*, 4(2). <https://doi.org/10.59569/jceas.2024.4.2.288>

Отримано редакцією журналу / Received: 02.04.26

Прорецензовано / Revised: 27.04.26

Схвалено до друку / Accepted: 30.04.26

Опубліковано / Published: 30.05.26

Dmytro IVANENKO, PhD Student

ORCID ID: 0009-0006-5043-5717

e-mail: dmytroo.ivanenko@gmail.com

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

POLITICAL AND GEOGRAPHICAL TYPOLOGY OF INSTITUTIONAL STABILITY AND STATE FRAGILITY RISKS AMONG AFRICAN STATES IN THE CONTEXT OF UKRAINE'S GEOSTRATEGIC PRIORITIES

Background. Since 2022, Ukraine has been actively expanding its presence on the African continent. As partnership relations develop, there is a growing need for a deeper understanding of the internal heterogeneity of African states, since formal de jure sovereignty does not always correspond to their actual capacity for effective governance and territorial control. Under these conditions, institutional analysis enables a more comprehensive assessment of the opportunities and risks of interaction, while also identifying additional significant factors relevant to the development of Ukraine's relations with African states.

The aim of the study is to develop a political and geographical typology of African states based on indicators of public governance quality and state fragility risks, and to formulate recommendations regarding Ukraine's geostrategic priorities on the basis of the proposed typology.

Methods. The study applies an institutional approach, as well as comparative, multidimensional, and cross-analysis methods. Principal component analysis (PCA) and k-means cluster analysis were used for the clustering procedure, with the quality of clustering assessed using the silhouette score. The empirical basis of the study consists of the Worldwide Governance Indicators (WGI) and the Fragile States Index (FSI). The country groups identified through the analysis were interpreted from the perspective of political-geographical and institutional analysis.

Results. *The study revealed substantial heterogeneity among African states in terms of public governance quality. Based on cluster analysis, four types of countries were identified, differing in their levels of institutional resilience, political stability, and the extent of state fragility risks. Two principal components were identified through PCA: the first reflects the overall level of governance quality, while the second captures the relative distinction between political stability and institutional effectiveness. Cross-analysis with the Fragile States Index confirmed an association between declining public governance quality and increasing state fragility. Based on the results obtained, recommendations were formulated regarding the use of the typology as an analytical tool for assessing the partnership environment of African states in the context of Ukraine's foreign policy priorities.*

The scientific novelty of the study lies in combining the institutional approach with multidimensional statistical analysis in order to develop a political and geographical typology of African states. A comprehensive comparison of levels of public governance, institutional resilience, and state fragility across African countries was carried out. Based on the results obtained, recommendations were formulated taking into account both the institutional characteristics of African states and the current level and format of Ukraine's interaction with these states.

Conclusions. *The findings deepen the political-geographical understanding of the internal heterogeneity of the African region, as they make it possible to move beyond a generalized perception of Africa toward the analysis of institutional profiles of individual states. The proposed typology has practical significance for Ukraine's foreign policy, as it enables a differentiated assessment of potential partners in Africa, taking into account their institutional capacity, stability, and interaction risks.*

The results of the study may be used in planning the prioritization of Ukraine's diplomatic, economic, and security cooperation with different groups of African countries.

Keywords: *African states, political and geographical typology, institutional approach, public governance, Worldwide Governance Indicators (WGI), state fragility, cluster analysis, geostrategic priorities of Ukraine.*

Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The authors declare no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; in the decision to publish the results.